

عنوان

عوامل ایجاد مواسات در جامعه اسلامی

استاد راهنما

سرکار خانم فولادی

نویسندگان

فاطمه زهرا حسینی

معصومه خلیلی

افسانه کوچکی

فاطمه قره داغی

حوزه علمیه الزهراء سلام الله عليها فریدن

استان اصفهان

۱۳۹۹

چکیده

مواسات در سه جایگاه کار، مال، مهرورزی و محبت، نمود بیشتری دارد. کمک مالی از سوی ثروتمندان از عوامل مادی برای رشد مواسات است. عرصه های تعاون و همدلی در اجتماع خانواده شکل می گیرد و زمینه ی مواسات در جامعه را فراهم می کند. همچنین عامل تداوم حیات و موفقیت یک کشور، نقش مسئولین و مدیریت آن جامعه در پیشرفت مردم است. اگر مسئولین یک برنامه ریزی درست و اجرای تصمیمات صحیح مالی و اقتصادی خود داشته باشند و در کنار ویژگی های فردی دو اصل انسانی مدیریت یعنی؛ اصل محبت و دوستی و اصل شدت و سخت گیری را به خوبی رعایت کند می تواند نظام کارآمدی در بین افراد اجرا کند و برای رسیدن به این امر باید بتواند سه اصل عدالت، حل مشکلات مردم و رسیدگی به نیازهای مردم را در جامعه به ثمر رساند. در این تحقیق به روش کتابخانه ای به بررسی عوامل ایجاد مواسات در جامعه ی اسلامی پرداخته می شود.

کلیدواژه: مواسات، همدلی، جامعه، اسلامی

مقدمه

اصل مواسات از اصول انسانی، اجتماعی و اقتصادی اسلام است که نقش ارزنده‌ای در ایجاد همدلی و رفع فقر و نیازهای اقشار محروم در جامعه دارد. مواسات در دو معنای مادی و معنوی به کار رفته است. اگر چه لغت مساوات در قرآن به کار نرفته است اما مفهوم آن با کلماتی مانند ایثار، انفاق، بخشش، ... هم خوانی دارد و در روایات وسیره ی اهل بیت (علیهم السلام) این صفت پسندیده به چشم می خورد. همدردی با دیگران و شریک ساختن آنان در بهره گیری از مواهب زندگی، از آن جهت که نوعی درمان و اصلاح اجتماعی است، «مواسات» نامیده می شود. اما اصل مواسات در روایات معنای مادی آن است و نکته قابل توجه در «مواسات مالی»، این است که شرط تحقق آن ، نیازمند بودن شخص به چیزی است که در اختیار دیگران می گذارد.

مواسات آثار وجودی متعددی همچون جلب رحمت و محبت نزد خدا و خلق خدا، تایید شیعه بودن و برکت و فزونی رزق را به دنبال دارد و در بعضی از روایات بالاترین و دشوارترین عمل و هم ردیف نماز و روزه و زکات قرار گرفته است. اساساً مفاهیم بنیادی اسلامی را باید با نگاه تمدن ساز نگریست. مفهوم مواسات نیز مانند بسیاری از مفاهیم دیگر یک مفهوم تمدن ساز است. مواسات، نقش اساسی در ساختن جامعه و کشور اسلامی (به عنوان یکی از مراحل مهم تمدن نوین اسلامی) دارد.

مدیریت و مسولیت ، مهم ترین عامل تداوم حیات و موفقیت یک کشور است و نقش حیاتی در بالندگی و پیشرفت مردم آن دارد . یکی از وظایف و مسئولیت‌های مهم مدیران اسلامی ، رسیدگی به نیازهای مردم و در نتیجه اجرای بهتر مواسات و تعاون در بین آنان می باشد .

در تحقیق حاضر، عوامل ایجاد مواسات از بعد فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد. در بعد فردی ، به عوامل مادی و معنوی و در بعد اجتماعی، به تاثیر خانواده، اجتماع و مسئولین در ایجاد مواسات پرداخته خواهد شد.

مفهوم شناسی مواسات

اصل مواسات از اصول انسانی، اجتماعی و اقتصادی اسلام است که نقش ارزنده‌ای در ایجاد همدلی و رفع فقر و نیازهای اقشار محروم در جامعه دارد. لذا برای تحقق کامل این اصل مهم در جامعه، ضروری است مفهوم مواسات و حدود و ثغور آن در لغت و روایات و سیره معصومین به طور دقیق تبیین شود.

الف: تعریف مواسات:

از دید لغت‌شناسان می‌توان گفت ریشه‌ی مواسات به معنای «درمان‌کننده، معالجه‌کننده و اصلاح‌کننده‌ی دردها، ناراحتی‌ها و اندوه‌ها» است. و تأسی به معنی «ابراز همدردی و غم نسبت به دیگران» است. برخی از معاصرین نیز این‌گونه گفته‌اند: «به معنای جبران ضعف و اصلاح ضعفها است و وجود ضعف و ضرر باعث حزن و اندوه میشود.»^۱ نکته مهم اینکه این واژه با کلماتی مانند «أسوه، تأسی، آسیه» هم‌خانواده است. لذا برای فهم بهتر معنای مواسات توجه به واژه «أسوه» نیز ضروری است. بنابراین اسوه و تأسی به معنای این است که «افراد یک جامعه در یک موضوعی یکسان باشند» و اینکه اسوه را الگو ترجمه میکنند، از این جهت است که «می‌خواهد خودش را مانند دیگری کند.»^۲

مواسات در دو معنای مادی و معنوی به کار رفته است. در معنای معنوی همدردی با دیگران و شریک ساختن آنان در بهره‌گیری از مواهب زندگی، از آن جهت که نوعی درمان و اصلاح اجتماعی است، «مواسات» نامیده می‌شود. در معنای مادی نکته قابل توجه در «مواسات مالی»، این است که شرط تحقق آن، نیازمند بودن شخص به چیزی است که در اختیار دیگران می‌گذارد. به بیان روشن‌تر، کمک کردن به دیگران، سه درجه دارد که هر یک، عنوانی خاص و ارزشی متفاوت با دیگری دارد: درجه اول: کمک کردن به نیازمندان از مالی که اضافه بر نیاز خود فرد است. این نوع از کمک کردن، با توجه به چگونگی آن، «انفاق»، «اهدا»،

^۱ . محمدبن مكرم، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۳۴، خليل بن فراهيدي، العين، ج ۷، ص: ۳۳۳، صاحب بن عباد، إسماعيل بن عباد المحيط في اللغة، ج ۸، ص ۴۱۹ و عالم الكتاب، بيروت، ۱۴۱۴.

^۲ . فراهيدي، كتاب العين، ج ۷، ص: ۳۳۳

«صدقه» و «سخا» و امثال آن نامیده می شود. درجه دوم: شریک کردن نیازمندان با خویش و سهمیم کردن آنها در آنچه خود بدان نیازمند و علاقه مند است. این نوع کمک رسانی، «مواسات» نامیده می شود. درجه سوم: واگذار کردن همه آنچه خود بدان نیاز دارد، به دیگران. این نوع از کمک رسانی، از بالاترین ارزش های اخلاقی شمرده می شود و «ایثار» نام دارد.^۱

کاربرد «مواسات» در احادیث اسلامی، منطبق بر ریشه لغوی آن است، بدین معنا که این کلمه، گاه در سهمیم کردن دیگران با خود در بهره گیری از مواهب زندگی و امکانات مادی مورد نیاز خویش، و گاه در رعایت عدالت در برخورد با دیگران، به کار می رود. تأسی و مواسات، با عنایت به ریشه لغوی آنها، دو ره نمود مهم فرهنگی اسلام در جهت ایجاد اصلاحات اخلاقی، اقتصادی و حقوقی در جامعه است.

پس مواسات یعنی به یکدیگر یاری رساندن و دیگران را در دسترنج و حاصل تلاش های خود، شریک ساختن. اگر افراد جامعه، دارای ثروت، علم و آبرویی هستند، می بایست به وسیله آنها خلأهای اجتماعی را پر کنند تا جامعه ی اسلامی از قدم برداشتن در مسیر تقرب به خدا عقب نیفتد.

ب: مفهوم شناسی «مواسات» در منابع دینی

مفهوم مواسات، در منابع دینی نیز هماهنگ با معنای لغوی آن است. البته کاربردهای این ماده در قرآن محدود به چند آیه است و عین واژه مواسات در قرآن به کار نرفته است. اما می توان از کلیدواژه های دیگری مانند «انفاق، زکات» و به ویژه از سوره ی ماعون (که درباره ی نیازمندیهای مردم سخن می فرماید) استفاده کرد. هر چند کاربرد این واژه در روایات به طور گسترده ای است اما و با بررسی آنها می توان به این نتیجه رسید که «مواسات» دو معنا دارد:

^۱ .، فراهیدی، کتاب العین، ج ۷، ص ۳۳۳

^۲ . این ماده در قرآن کریم دارای چند کاربرد محدود است. آیات «فَكَيْفَ آسَى عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ» (اعراف، ۹۳)، «فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ» (مائده، ۲۶) و «لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ» (حدید، ۲۳) به معنی حزن و اندوه شدید است. و آیه «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» (احزاب، ۲۱) به معنی الگو است.

امام علی (علیه السلام) می فرمایند : « کوشش بر اصلاح امور مردم از کمال سعادت است »^۱.

از ابی بصیر روایت است که از امام صادق (علیه السلام) شنیده است : « اگر کسی از اصحاب ما از برادر دینی اش در کاری کمک خواست و به جهت برآوردن حاجت با تمام تلاش اقدام نکرد هر آینه به خدا و رسول خدا و مومنان خیانت کرده است . »^۲ از این روایات چنین برمی آید که هر مومنی موظف است در جهت رفع مشکل مشکلات برادر دینی اش با تمام توان تلاش کند و اگر اقدام نمود ولی اقدام ناقص بدون پیگیری لازم خیانت به خدا و رسول خدا (صلی الله علیه و اله وسلم) و مومنان کرده است .

یکی از مهمترین وظایف مدیران مسلمان رسیدگی به مشکلات مردم و اقدام برای حل آنها می باشد . کسانی که در پست مدیریت قرار می گیرند ، با توجه به این مبحث دارای دو وظیفه سنگین می باشد : الف (رسیدگی به مشکلات زیر دستان افرادی که به نحوی کارشان مربوط به آنان می شود و ب) دیگری حل مشکلات دیگر انسان ها از این جهت که خداوند به آنان موقعیت اجتماعی و آبروی بخشیده و توان رفع نارسایی های مردم را پیدا کرده اند .^۳

۳-رسیدگی به نیازهای مردم :

در مورد لزوم توجه به نارسایی ها و مشکلات زیردستان و اقدام جهت حل آن امام علی (علیه السلام) خطاب به مالک اشتر می فرماید :

برای مراجعان خود وقتی مقرر کن که به نیاز آنها شخصا رسیدگی کنی ، مجلس عمومی و همگانی برای آنها تشکیل داده و درهای آن را به روی هیچ کس نبند و برای خداوندی که تو را آفریده تواضع کن و لشکریان و محافظان و پاسبان را از این مجلس دور سازید تا هر کسی با صراحت و بدون ترس سخنان خود را با تو بگوید ، زیرا من بارها از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) این سخن را شنیده ام ملتی که

^۱ . التیمی، غرر الحکم ، ج ۲ ، ص ۶۷۸، ح ۱۱۲.

^۲ . مجلسی، بحار الانوار ، ج ۲ ، ص ۱۷۵

^۳ نبوی ، مدیریت اسلامی، ص ۲۳۷-۲۳۴.

حق ضعیفان را از زور مندان با صراحت نگیرد هرگز پاک و پاکیزه نمی‌شود و روی سعادت را نمی‌بیند ، سپس خشونت و کندی آنها را در سخن تحمل کن و در مورد آنها هیچگونه محدودیت و استکبار و مدار که خداوند به سبب این کار رحمت واسعه خویش را بر تو گسترش خواهد داد ثواب اطاعتش را بر تو ارزانی خواهد نمود ، آنچه می‌بخشی به خوشرویی ببخش و خودداری از بخشش را با زیبایی و بیان عذر توام کن.^۱

از این روایت به وضوح مشخص می‌شود که یکی از وظایف و مسئولیت‌های مهم مدیران اسلامی ، رسیدگی به نیازهای مردم و در نتیجه اجرای بهتر مواسات و تعاون در بین آنان می‌باشد .

^۱ . دشتی، ترجمه نهج البلاغه ، ص ۵۸۲، نامه ۵۳.

نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه گفته شد می‌توان مواسات را به طور دقیق این‌گونه معنا کرد: «مواسات یعنی اندوهگین شدن از مشکلات و دردهای دیگران و ابراز همدردی با آنان، به گونه‌ای که خود را مانند آنان ببیند و از داروها و دارایی‌های خود، آن مشکلات را اصلاح و دردها را درمان کند.» بر اساس این معنا، مفهوم مواسات، تنها مربوط به مواسات مالی نیست. بلکه مواسات در تمام مشکلات، نیازها و خلأهای جامعه است. هر مومنی موظف است در جهت رفع مشکل مشکلات برادر دینی اش با تمام توان تلاش کند. مواسات تنها متوجه فرد نیست بلکه افراد یک خانواده، جامعه و حتی مسئولین نظام هم برای برقراری عدالت باید امر مواسات در سرلوحه کار خویش قرار دهند.

فهرست منابع

منابع فارسی:

*- قرآن کریم

۱. آقا پیروز، علی و دیگران، مدیریت اسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ نهم، ۱۳۹۲ ه.ش.
۲. الآمدی التمیمی، غررالحکم و دررالکلم، قم: دارالکتاب الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۲۷ ه.ق.
۳. صدوق، محمد بن علی، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ترجمه محمدرضا انصاری، چاپ اول، قم: اندیشه هادی، ۱۳۸۶ ه.ش.
۴. -----، عیون اخبار الرضا، ترجمه: حمیدرضا، مستفید، علی اکبر، غفاری، تهران: نشر صدوق، چاپ اول، ۱۳۷۳ ه.ش.
۵. خامنه ای، سید علی، طرح کلی اندیشه اسلامی، قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، انتشارات صهباء، ۱۳۹۲ ه.ش.
۶. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، تهران: ستاد اقامه نماز، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ه.ش.
۷. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، فرهنگ جامع کاربردی فرزانه، فرهنگ معاصر عربی - فارسی.
۸. شوشتری، محمدتقی، مواعظ، ترجمه: بهزاد، جعفری، چاپ اول، ۱۳۸۸ ه.ش.
۹. طوسی، محمد بن حسن، مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، ترجمه: احمد، حریرچی، قم: علم الهدی، چاپ اول، ۱۳۳۸ ه.ق.
۱۰. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، ترجمه: مهدی الهی قمشه ای، قم: پیام مقدس، چاپ دوم، ۱۳۹۱ ه.ش.
۱۱. کرمی فریدنی، علی، نگاهی نو به زندگی درخشان خدیجه سلام الله علیها، قم: نسیم انتظار، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
۱۲. لیثی واسطی، علی ابن محمد، عیون الحکم والمواعظ، قم: دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۷۶ ه.ش.

۱۳. محمدی ری شهری، محمد، دانشنامه قرآن و حدیث، ج ۴، مدخل مواسات
۱۴. نبوی، محمدحسن، مدیریت اسلامی، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۸ ه.ش.

منابع عربی

۱. صاحب بن عباد، إسماعیل بن عباد، المحيط فی اللغة، ترجمه: محمد بن حسن آل یاسین، جلد ۸، بیروت: عالم الکتاب، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه.ق.
۲. فیروزآبادی، مجدالدین محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، ج ۴، دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، بیروت: چاپ اول، ۱۴۱۵ ه.ق.
۳. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، جلد ۷، قم: هجرت، چاپ دوم، ۱۴۰۲ ه.ق.
۴. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، ترجمه: علی اکبر غفاری-محمد آخوندی، جلد ۷، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ، چهارم، ۱۴۰۷ ه.ق.
۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، بی تا.
۶. مکرم، محمد، لسان العرب، ج ۱۴، بیروت: دار الفکر لطباعه والنشر و توزیع، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ه.ق.

منابع اینترنتی

<https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=45351>